

OCENE IN POROČILA – REVIEWS AND REPORTS

**MARIJA MAISTER (1885–1938) –
POMEMBNA MARIBORČANKA
Spominjanja.** Univerzitetna
knjižnica Maribor, 19. 9. 2018.

Izteka joče se leto 2018 je bilo sodeč po številnih predstavah, razstavah, simpozijih in drugih bolj ali manj populariziranih in odmevnih okroglih mizah, pogovorih in glasbenih prireditvah posvečeno dvema osrednjima osebnostma slovenske zgodovine in kulture – Ivanu Cankarju in Rudolfu Maistru, tako da je upravičeno poimenovanje Cankarjevo in Maistrovo leto.

V senci teh dveh osebnosti in dveh stoletnic, to je stoletnice smrti Ivana Cankarja ter stoletnice konca velike vojne in bojov za severno mejo, se je odvijal program Spominjanj, ki potekajo že poldrugo desetletje pri Zvezi kulturnih društev Maribor, zadnja leta pa občasno v sodelovanju z Univerzitetno knjižnico Maribor, bodisi kot partnerico pri počastitvi dneva Primoža Trubarja ali ko odstopi Glazerjevo dvorano, in je njihov temeljni namen trgati iz pozabe pomembne dogodke in osebnosti. Zato ni naključje, da so bila septembrska Spominjanja namenjena Mariji Maister, kajti 19. septembra 2018 je minilo osemdeset let od njene smrti. O njej in o ohranjenih pisnih virih o njej sta spregovorili Majda Potrata in Vlasta Stavbar, obiskovalcem pa so bili pred Glazerjevo dvorano na ogled nekateri pisni viri o Mariji Maister iz rokopisne zbirke UKM.

Šele ženske študije, ki se sistematično ukvarjajo z raziskovanjem vloge žensk v javnem življenju in s tem s postopnim razkrivanjem njihovega prispevka k razvoju in napredku slovenskega naroda, so odkrile številne bele lise v poznavanju naše preteklosti. Ker je sodobnikov, ki so še v devetnajstem stoletju rojene ljudi poznali osebno, vse manj, je za ohranitev spomina nanje toliko bolj pomembno, kaj o njih lahko preberemo.

Marijo Maister označujejo kot pobudnico in organizatorko različnih humanih akcij (Metka Vrbnjak, 2003), borko za enakopravnost žensk, predvsem za volilno pravico žensk, ustanoviteljico socialno zdravstvenih ustanov za otroke in matere samohranilke (Majda Šlajmer Japelj, 2007), narodno delavko (Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon, 2008) in humanitarno organizatorko (Darinka Kladnik, 2017).

Od ustanovitve do svoje smrti je bila predsednica Ženskega društva v Mariboru (od 26. maja 1919 Mariborsko slovensko žensko društvo, od 15. maja 1934 Žensko društvo v Mariboru), Francoskega krožka (od 17. marca 1922), Društva za zdravstveno zaščito otrok in mladine, bila je članica upravnega odbora Ljudske univerze, sodelovala je s podmladkom Rdečega križa in drugimi društvi, in to ne samo v Mariboru in na Štajerskem, ampak tudi v Jugoslaviji in v mednarodnih povezavah.

15. januarja 1885. rojena Marija (tudi Mary, Marica, Mara) Stergar (tudi

Sterger) je bila najstarejša hči zdravniška Stanka Stergarja in Antonije, rojene Mankoč. Mati ji je umrla, ko je bila stara dve leti. Po otroštvu v Logatcu je živel v Ljubljani, kjer si je pridobila tedaj najvišjo izobrazbo za dekleta, triletno višjo dekliško šolo. Odlikovala se je v znanju jezikov (slovenščine, nemščine in francoščine), dobro se je vključevala v tedanje umetniške kroge, kar se je nadaljevalo tudi po njeni poroki z Rudolfom Maistrom leta 1905. Po prevratu 1918 se je dokazala kot prevajalka za antantne oficirje in za opravljeno delo dobila državno odlikovanje red sv. Save IV. stopnje. Kot navdušena predsednica Francoskega krožka je 1933. dobila francosko odlikovanje za povezovanje Maribora s francosko kulturo.

Njena nepričakovana smrt jo je iztrgala iz zelo dejavnega društvenega dela, pri čemer ji je bilo kot ženi generala Maistra resda lažje priti do marsikaterega pomembnega in vplivnega človeka, vendar brez njene zavezanosti kulturi, narodu in napredku, brez razvitega socialnega čuta in delavnosti, brez organizacijskih sposobnosti, iniciativnosti, samozvesti ter odgovornosti dela ne bi zmogla.

V Žensko društvo so bile vključene ženske različnih stanov, prepričanj in veroizpovedi v skrb za narodno-obrambno, socialno, kulturno, gospodarsko in družbeno dobrobit ne samo tedanjega ženstva. Zato je bilo njihovo delo usmerjeno v izobraževanje, zlasti poklicno, ustanavljanje knjižnic in čitalnic, pospeševanje domače obrti, poklicno in vzgojno svetovanje, zdravstveno zaščito mladih, kulturne prireditve, v letih gospodarske krize pa v skrb za revne, zlasti matere samohranilke, dijake in študente.

Tudi njeno delo v francoskem krožku je imelo narodnoozaveščevalni pomen, saj je z učenjem francoščine kot tujega jezika tudi v šolski rabi ta jezik skušal nadomestiti nemščino.

Zaradi svojega požrtvovalnega dela in humanega odnosa do soljudi je med Mariborčankami in Mariborčani uživala velik ugled.

Za tančico pozabe, ki je prekrila vlogo in pomen Marije Maister za mariborsko in slovensko preteklost, je kar nekaj vzrokov. Deloma je to mogoče pripisati tedanjemu družbenemu položaju žensk, ki je bil odvisen predvsem od statusa in pomena moža (večinoma je ob njeni omembi posebej poudarjeno, da je bila žena generala Maistra) zato so žene pomembnih mož imenovali narodne dame, in Marija Maister je bila prva narodna dama Maribora, zaradi česar so se ji prej kot kateri drugi odprla marsikatera vrata, čeprav njene sodobnice poudarjajo njeno skromnost in delavnost. Deloma je to posledica redkih ohranjenih pisnih virov, na nova ustna pričevanja o njej pa je težko računati – še največ jih je zapisala Majda Šlajmer Japelj – deloma pa je bila pozornost zgodovine do nedavna nezainteresirana za »pozabljeno polovico«, in so zapisi o Mariji Maister v literaturi o kulturni zgodovini Maribora in društveni dejavnosti redki (Metka Vrbnjak, Bruno Hartman, Dragan Potočnik). Sicer pa ji je namenjenih nekaj zapisov o njej kot ženi generala Maistra. Pregledati bi kazalo tudi morebitne njene literarne upodobitve.

Nekaj dragocenega pisnega gradiva je shranjenega v domoznanskem oddelku Univerzitetne knjižnice Maribor in v Pokrajinskem arhivu Maribor.

V Rokopisni zbirki v fondu Glazerjeve zapuščine /Korespondenca/ je pismo Marije Maister Janku Glazerju, ravnatelju študijske knjižnice z datumom 7. avgust 1934. V njem se njemu in njegovi ženi zahvaljuje za izrečeno sožalje ob smrti moža generala Rudolfa Maistra.

Najizčrpnější vir v UKM sta dva zvezka tajniške knjige Mariborskega slovenskega ženskega društva, ki sta kot zapuščina Ivanke Lipold prišla v UKM 3. julija 1998 s posredovanjem Majde Špes.

Knjigi zapisnikov se nanašata samo na čas od leta 1930 do 1940, delo ženskega društva v prvem desetletju pa je mogoče spoznavati samo iz časopisnih člankov in zapisa (verjetno Ivanke Lipold), vloženega v knjigo zapisnikov. Društveno delo so spremljali *Straža*, *Mariborski delavec*, *Ženski svet*, *Jutro*, *Slovenski narod*, *Večernik* ... in tudi *Mariborer Zeitung*. O smrti in pogrebu Marije Maister, ki je bil prava narodna manifestacija, so poročali *Jutro*, *Večernik*, *Slovenec*, *Slovenski narod*, *Nova doba* in *Mariborer Zeitung*.

Zapisniki vsebujejo številne podatke in zanimivosti o delovanju društva in vlogi Marije Maister kot predsednice društva. V njih je večkrat poudarjena njena izbrana beseda, s katero se je oglašala na občnih zborih društva ali ob posebnih priložnostih, kot so žalne seje, zahvale in pozdravi.

Tako je 12. aprila 1938 zapis o komemoraciji v spomin »blagopokojni gospe« Franji Tavčerjevi, oziroma nagovor predsednice Marije Maister, ko je poudarila vlogo Franje Tavčar v deklaracijskem gibanju, prvi in eni najpomembnejših političnih manifestacij žensk, ob izročitvi 200.000 podpisov podpore Majniški deklaraciji. Enako

pomembno, vendar še ne izmerjeno vlogo kot Franja Tavčar v Ljubljani, je imela Marija Maister v Mariboru, saj je pustila viden pečat v družbenem, socialnem, še posebej humanitarnem področju takratnega Maribora in na širšem območju delovanja društva.

V Zbirki drobnih tiskov je nekaj slikovnega gradiva. Večina podob in drugih drobnih tiskov je generalovih, na družinskih fotografijah pa je tudi Marija Maister. Ohranjena je fotografija odbornikov mariborske Ljudske univerze iz leta 1933. Med uglednimi člani sta Marija Maister in blagajničarka ljudske univerze Marija Ažman.

V UKM je shranjena osebna knjižnica Rudolfa Maistra z okoli 6000 enotami gradiva. Ob pregledu knjižnega fonda knjižnice opazimo zlasti pri revijah in časopisju, da je Marija Maister tudi tukaj pustila svoj pečat.

Povezana je tudi z bogato knjižnico Francoskega krožka (pred vojno je obsegala, po zapisu Bruna Hartmana, 2741 zvezkov). Približno polovica fonda je po vojni, natančneje leta 1966 (zaradi tega, ker se Francoski krožek po vojni ni obnovil), prešla v fond UKM.

V dokumentaciji Enote za domoznanstvo in posebne zbirke so izpisi številnih člankov o Mariji Maister, zlasti ob njeni smrti.

V Pokrajinskem arhivu Maribor so ohranjeni le drobci, to sta dva dopisa Marije Maister, in sicer prvi iz leta 1922, ko se kot predsednica Mariborskega slovenskega ženskega društva zahvaljuje vodstvu osnovne deške šole II za njihov trud pri izvedbi prireditve, katere izkupiček je bil namenjen »otroški bolnici kraljice Marije«.

Drugi zapis je iz leta 1929. V njem se Marija Maister zahvaljuje predsedniku

kuratorija študijske knjižnice, da je knjižnica nudila prostore knjižnici Francoskega društva.

V PAM je ohranjen tudi zapuščinski spis Marije Maister, roj. Stergar (uporablja tudi Sterger). Navedeni so podatki o zapuščini in dedovanju.

Pisna ostalina Marije Maister je mnogo skromnejša od njenega delovanja, saj je bila izrazito družbeno aktivna ženska.

Spominjanja, posvečena tej pomembni ženski, so se končala na najlepši možen način: Rokopisna zbirka UKM je prejela šest pisem Marije (Mary) Maister Grossmanovima hčerkama (Karel Grossman, pionir slovenskega filma) iz tridesetih let 20. stoletja. Podaril jih je Anton Božič iz Grosuplja.

Spominjanja ob osemdesetletnici smrti Marije Maister so sicer obudila spomin nanjo, upravičeno pa je pričakovati, da se bo raziskovanje te pomembne osebnosti iz preteklosti našega mesta še nadaljevalo.

Majda Potrata

**ANDREJ GULIČ, POHORJE
IN KOZJAK: PLANINSKE
KOČE, DOMOVI, ZAVETIŠČA,
PENZIONI, RAZGLEDNIKI IN
ROMARSKE TOČKE NA POHORJU
IN KOZJAKU DO KONCA DRUGE
SVETOVNE VOJNE.** Maribor 2018.
258 strani.

Industrializacija in razvoj gospodarskih panog sta povzročila začetek spreminjanja tudi kulturne pokrajine

Pohorja in Kozjaka. Konec 19. stoletja in v prvi polovici 20. stoletja smo tako priča izjemnim začetkom izletništva, rekreativnega pohodništva in planinstva, letoviščarstva in klimatskega zdravljenja, v dvajsetih letih 20. stoletja pa tudi razmahu zimskih športov, še posebej smučanja. Razen gostišč, letovišč in klimatskih zdravilišč se pojavijo prve planinske koče, domovi in zavetišča. Dodatno vzpodbudo gradnji planinskih postojank je prispevala prebujajoča se narodna zavest in zoperstavljanje ponemčevanju.

Ti poudarki so bili prav gotovo izhodišče zgodovinarju Andreju Guliču, da se je lotil raziskovanja omenjenih tem. Rezultat tega je s slikovnim gradivom bogato opremljena monografija *Pohorje in Kozjak*, ki je v začetku letošnjega leta izšla pod okriljem Zavoda Gremo na Pohorje, ki v svojem naslovu nosi tudi zapis Zavod za raziskavo in promocijo naravne in kulturne dediščine. In prav to nam nova domoznanska pridobitev prinaša. Tokrat za območje Pohorja in Kozjaka. Številni podatki, citati iz časopisja, fotografije, razglednice, risbe in zemljevidi ponujajo bralcu izjemno zanimivo podobo Pohorja in Kozjaka. Da pa ima knjiga poleg znanstvenega pristopa tudi »dušo« in je zato še posebej dragocena, pa izhaja iz avtorjeve osebne naklonjenosti Pohorju. Na eni izmed predstavitev monografije je Gulič povedal, da je družina že od nekdaj močno povezana s Pohorjem skozi arheologijo, zgodovino, poznavanjem »terena«, zbirateljstvom, planinstvom ... in vse to so povezali z raziskovalnim delom, katerega rezultat je pred nami.

Monografija, sicer s preprostim naslovom *Pohorje in Kozjak*, je sestavljena